

allt gäller det när det handlar om att förstå välfärdsstatens logik och dess handlingars effekter. Däremot ställer jag mig tveksam till hur analyserna av expertens och myndighetspersonens möjligheter och strategier framträder ur arkivtexterna. Jag saknar mer ambivalenser och motexempel ur experternas perspektiv som torde gå att finna i arkivmaterialet. Trots den i mitt tycke goda intentionen att gå emot den idag dominerande bilden av välfärdsstatens utveckling från förtryckande och disciplinerande till jämlik och befriande har jag en känsla av att det hela landar i att bli lika entydigt som 1980- och -90-talens kritik av det tidiga folkhemmets disciplinära myndighetsutövning.

I grunden har jag inga problem med den tes som författarna driver men samtidigt resulterar det i en lite för ensidig bild av den senmoderna välfärdsstatens styrningsrationalitet. I läsningen får man dock ta i beaktande att bokens analyser är skrivna i dialog med en traditionell sociologisk forskning som sällan ifrågasatt vare sig själva problemkategorierna eller välfärdsinstitutionernas sätt att tänka och handla.

Trots invändningarna ger Börjesson, Palmblad och Wahl en mycket övertygande bild av hur välfärdsstatens självbild som vetenskapligt objektiv och rationell i sitt kategoriseringsarbete av samhällets klienter rymmer moraliserande och normerande anspråk. Med *I skötsamhetens utmarker* visar författarna dessutom vilken fantastisk materialskatt de svenska arkiven rymmer, som även lämpar sig alldeles utmärkt för diskursanalytiska nytolkningar av de förgångna berättelserna.

Helena Hörnfeldt, Stockholm

Mats Olsson: *Skatta dig lycklig. Jordränta och jordbruk i Skåne 1660–1900*. Gidlunds förlag, Hedemora 2005. 219 s., ill. ISBN 91-7844-682-1.

När Mona Sahlin för några år sedan hävdade att det var sexigt att betala skatt var det många som reagerade. Få frågor har nämligen en förmåga att väcka debatt som skattenivåer och diskussioner om skattesystemets utformning. En anledning till att skattenivåer väcker debatt är förstås att skatter är nära kopplade till den enskilde individens vardagsekonomi och att de därmed berör samtliga medborgare på ett eller annat sätt. Om just skatters effekter på vardaglig nivå har Mats Olsson skrivit en intressant bok, *Skatta dig lycklig. Jordränta och jordbruk i Skåne 1660–1900*.

Bokens konkreta och uttalade syfte är att ”beräkna skatte- och räntetrycket för skånska bondehemman under perioden 1660–1900”. Det är därmed ett på flera sätt ambitiöst och imponerande projekt som sysselsatt Olsson, inte minst eftersom tidsperioden är omfattande och innehåller (minst) två viktiga och svåröverskådliga övergångsfaser.

Den första fasen består av övergången då danska undersåtar blev svenska, då dansk lag ersattes av svensk – alltså decennierna efter 1658. I detta avseende träder Olsson in på minerad mark eftersom han använder en terminologi som ”aggressiv försvenskningspolitik” och ”de skånska rusthållsböndernas massivt danskvänliga uppträdande” för att karaktärisera förloppet. Oftast sker detta med hänvisning till äldre forskning. Här hade Olsson kunnat göra en djupare och mer nyanserad analys med hjälp av aktuell forskning om Skånes övergång från att ha varit en central del av det danska riket till att bli en avlägsen periferi i det svenska. I denna forskning betonas bl.a. att ekonomiska konflikter, snarare än nationella, låg till grund för övergångsproblematiken. De ekonomiska konflikterna kom emellertid sedermera att tolkas i påtagligt nationalistiska termer, de kom också att användas i nationalistiska syften. Men detta är en invändning som inte på något sätt ska skugga innehållet i *Skatta dig lycklig*, det är en skickligt skriven bok om ett svårt ämne.

Den andra problematiska fasen som Olsson ger sig i kast med består av övergången från en i det närmaste feodal skattepolitik till en modern, där skattepolitik och välfärdspolitik knyts allt närmare varandra. Detta är en övergång som kröns med den stora skatteomläggningen år 1900. Här kan man givetvis tillägga att jordbruket genomgår flera förändringar under den studerade perioden, inte minst i form av de olika skiftena. Reformerna inom jordbruket diskuterar Olsson både förtjänstfullt och delvis innovativt.

Det är emellertid inte bara tidsperiodens omfattning som gör att man imponeras av *Skatta dig lycklig*. I kategorin ”skånska bondehemman” rymms nämligen flera olika socio-ekonomiska grupper, vars vardag i inte ringa utsträckning präglades av att de betalade olika slags skatter. Här finns ”krono/skattebönder som var rusthållare, krono/skattebönder som inte var rusthållare och inte heller var arbetsbönder till någon kungsgård, samt frälsebönder som var helt befriade från grundskatter”. Det fanns förstås även andra grupper, men dessa tre grupper täcker in sjuttiofem procent av de skånska bondehemmanen under den studerade tidsperioden.

Som läsare kan man alltså inte låta bli att imponeras

av författarens vilja att både redogöra för ett komplicerat historiskt förlopp och samtidigt fånga socioekonomisk variation. Men så är Olsson också en "man on a mission". De empiriska studier som behandlar den äldre skattehistorien är lättträknade, inte minst om man betraktar världen med utgångspunkt från skånska förhållanden. Här fyller alltså Olssons studie en viktig kunskapslucka, vilket torde ha fungerat som ypperligt drivmedel i stunder av tvivel.

Boken består av två delar, vilket innebär att det uttalade syftet förefaller rymma andra och inte alltid tydligt uttalade målsättningar. I den första kartläggningen och kvantifieras de skatter och räntor som belastade "den jordbrukande befolkningen". Den övergripande frågeställningen här är: "Hur utvecklades den totala nominella och reella skatten för skånska bönder under perioden 1660–1900?" Materialet hämtas som det verkar huvudsakligen från skatte- och uppbördslängder "och andra kamerala handlingar". Denna del kan förefalla något svårtillgänglig för en läsare som inte är van vid ekonomisk, "skatteteknisk" terminologi.

Den andra delen består av en översikt och "ekonomisk kvantifiering" av det skånska bondejordbrukets utveckling med den övergripande frågeställningen: "Hur utvecklades de skånska böndernas bruttoproduktion under perioden 1660–1900?" Här studeras slättjordbruket, inte skogsbönderna i norra Skåne. Denna andra del är mer tillgänglig än den förra och Olsson lyfter fram många intressanta iakttagelser som berör jordbrukets utveckling. Han betonar bl.a. att "bondementaliteten" inte alls präglades av traditionsbundenhet och ovilja till förändring, vilket annars ofta framhålls som typiska karaktärsdrag bland skånska bönder. Olsson menar istället att utvecklingen kännetecknas av en negligerad "vardagsrationalisering" som innebar små, men ständigt pågående förbättringar av jordbruket. Han tangerar dessutom betydelsen av bättre infrastruktur för jordbrukets utveckling, såväl ett förbättrat vägnät som etablerandet av järnvägar var nämligen viktiga beståndsdelar i utvecklingen. Här hade en analys av kommunikationsteknologiernas och hastighetens betydelse för samhällsutveckling med fördel kunnat fördjupas, inte minst med hjälp av den franske samhällsdebattören och stadsplaneraren Paul Virilios tankar kring detta spännande fält. Trots denna "efterlysning" rymmer, som nämnts, denna andra del åtskilliga intressanta iakttagelser och nyanseringar av tidigare forskning, vilket i sig gör boken värd att läsa.

De båda nämnda frågeställningarna sammanfogas i en tredje, och mycket viktig frågeställning: "Hur ut-

vecklades böndernas skattetryck, dvs. hur stor del av deras bruttoproduktion gick till skatt under perioden 1660–1900?" Denna sista frågeställning är central eftersom den berör centrala problemområden i svensk forskning på skatteområdet. För det första frågan om "den ekonomiska utvecklingen i Sverige hejdades eller främjades av skattesystemen" under 1700- och 1800-talen. För det andra frågan om vilka drivkrafter som bidrog till omvandlingen av det agrara Sverige. Var det folkökning eller tillgång till en marknad för jordbruksprodukter? Dessa båda frågor känns ohyggligt dagsaktuella: skatter betraktas ofta som en hämsko och marknadsekonomi anses av många vara en förutsättning för att den enskilde ska kunna skatta sig lycklig. Slutligen tangeras en klassisk diskussion om huruvida omvandlingen av jordbruket i första hand skedde i godsdominerade områden eller på bondejord, där den enskilde bonden i större utsträckning kunde råda över sin vardag.

Studiens viktigaste slutsats, enligt Olsson, är att skattesystemet förvandlades på två sätt under den studerade tidsperioden. Vid undersökningsperiodens början utgjorde skatten "böndernas hela produktionsöverskott, vid dess slut har den smält ihop till en ganska liten del". För det andra användes skatten på ett nytt sätt vid periodens slut jämfört med vid dess inledning. Från att ha varit inriktad på finansiering av överhetens konsumtion och den militära apparaten blir den i allt större utsträckning inriktad mot en finansiering av "gemensam offentlig konsumtion".

Starkt förenklat handlar alltså den mycket intressanta, om än emellanåt svårtillgängliga, boken *Skatta dig lycklig* om följande fråga: Kan höga skatter generera produktionsökning, ekonomisk tillväxt och därmed ett gott samhälle? Svaret förefaller, enligt Olsson, vara ett nej, bara låga skatter i förening med marknadsekonomi genererar denna gynnsamma utveckling: "Sakta men säkert stärktes böndernas visshet om att nuvarande och framtida produktionsresultat inte skulle komma att konfiskeras av överheten. Denna förändring är den kanske viktigaste förklaringen till den långsiktiga tillväxt i bondeekonomin som nu tog fart – en tillväxt som i grunden skulle förändra samhället."

Som läsare önskar man att materialet hade fört Olsson lite närmare vardagen, lite närmare folket på landsbygden. *Skatta dig lycklig* är emellertid en intressant och tankeväckande bok. Huruvida bönder tyckte att det var sexigt att betala skatt eller inte kan Olsson säkert belysa i en framtida studie.

Fredrik Nilsson, Lund